

BÖLÜM 7

YAŞLILARDA RUH SAĞLIĞI

Leman KUTLU¹
Vesile ADIGÜZEL²

Giriş

“Yaşlanmak yeni bir işe başlamaktır.” Goethe

Yaş, yaşlanma ve yaşlılık kavramı birbirleri ile ilişki kavramlar olsa da anlamları açısından birbirlerinden farklı kavramlardır. Yaş, Türk Dil Kurumu tarafından “bir canlının, bir olay ya da olgunun ortaya çıkışından itibaren geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman göstergesi” olarak tanımlamaktadır (1). Yaşlanma ise genel işlevselliğin azalmasına neden olan kronik ve evrensel bir süreç olup doğumdan itibaren başlayan ve zamanın ilerlemesiyle gelişen sürecin bir sonucu olarak, biyolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, kültürel birçok boyutu içeren, geriye dönüşsüz değişimlerin olduğu bir yaşam dönemidir. Yaşlanma bir hastalık olmayıp doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir. Yaşlılık da bireyin içinde bulunduğu yaş dönemini ifade etmekte olup yaşamının ayrı ve özel bir dönemi olarak yaşanan bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlikten sonra gelen yaşam dönemidir (2, 3).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından (DSÖ) kronolojik olarak 65 yaş ve üzeri bireyler yaşlı olarak kabul edilmekte olup 65-74 yaş arasını genç yaşlı, 75-84 yaş arasını yaşlı, 85 yaş ve üzerini çok yaşlı olarak sınıflandırmıştır (4).

Doğum oranındaki düşüş ve uzayan yaşam süresi yaşlı bireylerin toplumdaki oranını artırmaktadır. Dünya üzerinde 617 milyon yaşlı birey yaşamaktadır ve genel nüfusun %8,5’ini oluşturmaktadır. Dünyanın en kalabalık iki ülkesi Çin’in 2005 yılında 110 milyon olan yaşlı birey sayısının 2050 yılında 330 milyona, Hindistan’daki yaşlı birey sayısının ise 60 milyondan 257 milyona çıkması beklenmektedir (5-7).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Atlas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
leman.kutlu@atlas.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-6393-832

² Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği AD.,
vesile.adiguzel@yalova.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9722-3491

Kaynaklar

1. Türk Dil Kurumu (TDK). Güncel Türkçe Sözlük.2021. Erişim adresi: <http://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.11.2021).
2. Aydın Boylu A, Günay G. Life Satisfaction and Quality of Life Among the Elderly: Moderating Effect of Activities of Daily Living. *Turkish Journal of Geriatrics*. 2017; 20 (1): 61-69.
3. Büken NÖ, Büken E. Yaşlanma olgusu ve tıp etiği. *Geriatri*. 2003; 6(2): 75-9.
4. World Health Organization (WHO). Tecnicl Report Series. 2016. Erişim adresi: <https://www.who.int/ageing/WHO-GSAP-2017.pdf>. (Erişim tarihi: 10.11.2021).
5. World Health Organization (WHO). Global Health and Aging. 2011. Erişim adresi: https://www.who.int/ageing/publications/global_health.pdf. (Erişim tarihi: 10.11.2021).
6. Pew Research Center (PRC). Attitudes about Aging: A Global Perspective. Global Aging Report.2014. Erişim adresi: <https://www.pewresearch.org/global/2014/01/30/attitudes-about-aging-a-global-perspective/> (Erişim Tarihi: 2018).
7. Granic A, Mendoça N, Hill TR, et al. Nutrition in the very old. *Nutrients*.2018; 10(3): 269.
8. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi; 2008-2022. 2022. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?> (Erişim tarihi: 2023).
9. Kaptan G. Yaşlanma ve Yaşlılık ile İlgili Tanımlamalar. In: G. Kaptan (ed.) *Geriatrik Bakım İlkeleri*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 2013: 1-10.
10. Duru Aşiret G. Yaşlanma ile İlgili Kavramlar ve Teoriler. In: S Kapucu (ed.) *Geriatri Hemşireliği*, Ankara: Hipokrat Yayıncılık. 2019: 1-16.
11. Öksüzokyar MM, Eryiğit Çisen S, Düzen Ögüt, et al. Biyolojik yaşlanma nedenleri ve etkileri. *MAKÜ Sag. Bil. Enst. Derg* . 2016; 4: 34-41.
12. Yıldırım F, Hablemitoğlu Ş, Abukan B. Bir grup yaşlı üzerinde Thunder Bay Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 2014; 25(2); 21-36.
13. Cangöz B, Uluç S. Yaşlılık döneminde meydana gelen psikolojik değişiklikler. In: G. Y. Kutsal (Ed.) *Temel Geriatri*. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri. 2007; 45-54.
14. Eyüpoğlu C, Şişli Z, Kartal M. Yaşam Döngüsünde Yaşlılığın Psikolojik Boyutu. *Turkish Family Physician*. 2012; 3(1); 18-22.
15. Jung S, Siedkecki K. Attitude Toward Own Aging: Age Invariance and Construct Validity Across Middle-Aged, Young-Old, and Old-Old Adults . *Journal of Adult Development*.2018: 25 (2); 141-149.
16. Yıldız, H. Yaşlılıkta Görülen Fizyolojik ve Psikolojik Değişiklikler. In: RP. Bölüktaş. (Ed.). *Temel Gerontoloji*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. 2010; 44-64.
17. Dedeli Ö. Yaşlanma ile Meydana Gelen Fizyolojik Değişiklikler/ Sorunlar. In: G. Kaptan. (Ed.). *Geriatrik Bakım İlkeleri*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 2013; 766-790.
18. Açar A. Yaşlılarda ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*. 2020; 3(3); 347-354. DOI: 10.38108/ouhcd.752133.
19. Friedenber RM. Dementia: One of the greatest fears of aging. *Radiology*.2003; 229(3); 632-635. Doi:10.1148/radiol.2293031280.
20. Eker E. Alzheimer hastalığı. In: Uğur M, Balcıoğlu İ, Kocabaşoğlu N, editörler. *Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi No: 62 Yayınları. 2008; 85-110.
21. Sable JA, Jeste DV. Anxiety disorders in older adults. *Current Psychiatry Reports*. 2001; 3(4): 302-307.
22. Aslan M, Hocoğlu Ç. Yaşlılarda İntihar Davranışı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*.2014; 6(3): 294-309 doi:10.5455/cap.20131229101314.
23. Güven S. Yaşlılıkta Aile ilişkileri. *Toplumsal Sosyal Hizmet*. 2000; 1(10): 92-99.
24. Agrawal S, Jaiswal S. Anasakti: Stress and coping in old age. *Indian Journal of Gerontology*. 2013; 27(4): 665-673.

25. Greenglass E, Fiksenbaum L, Eaton J. The relationship between coping, social support, functional disability and depression in the elderly. *Anxiety, Stress and Coping*. 2006; 19(1); 15-31.
26. Chang L. Reexamining the relationship between leisure and stress among older adults. *Journal of Leisure Research*. 2015; 3(47); 358-372.
27. Vasunilashorn S, Lynch SM, Gleib DA, et al. Exposure to stressors and trajectories of perceived stress among older adults. *Journal of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 2014; 70(2); 329-337.
28. Cairney J, Krause N. Negative life events and age-related decline in mastery: Are older adults more vulnerable to the control-eroding effect of stress? *Journal of Gerontology*. 2008; 63B(3); 162-170.
29. Lauderdale SA, Sheikh JI. Anxiety disorders in older adults. *Clinics in geriatric medicine*. 2003; 19(4): 721-742.
30. Eroğlu MZ, Annagür BB, İçbay E. Yaşlılarda yaygın anksiyete bozukluğunun değerlendirilmesi. *Gaziantep Medical Journal*. 2012; 18(3): 143-147.
31. Hellwiga S, Domschke K. Anxiety in Late Life: An Update on Pathomechanisms. *Gerontology* 2019; 65: 465-473.
32. Bryant C, Jackson H, Ames D. The prevalence of anxiety in older adults: Methodological issues and a review of the literature. *Journal of Affective Disorders*. 2008; 109 (3); 233-250.
33. Gellis ZD, Kim EG, McCracken SG. Anxiety Disorders in Older Adults; Literature Review, Master's Advanced Curriculum (Mac) Project Mental Health And Aging Resource Review 2014 Revision, Council On Social Work Education. Geriatrics Education Center. 2014; 1-6.
34. Hayslip B, Hanssons RO. Death awareness and adjustment across the life span. *Handbook of Death and Dying*. 2003; (1); 437-447.
35. Özen, D. Huzurevinde yaşayan yaşlılarda ölüm kaygısının günlük yaşam işlevlerine etkisi. 2008. Yüksek Lisans tezi, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
36. Eranlı, E. Yaşlıya Bakım Hizmetleri, Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık. Ankara: Pegem Akademi. 2008.
37. Top FÜ, Saraç A, Yaşar G. Huzurevinde yaşayan bireylerde depresyon düzeyi, ölüm kaygısı ve günlük yaşam işlevlerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*. 2010; 13; 14-22.
38. Yelboğa, N. Yaşlılıkta ölüm anksiyetesi. *Journal of Current Researches on Health Sector*. 2017; 7(2); 53-68.
39. Kızılkaya M, Koştu N. Yaşlılıkta ölüm, kavramı ve hemşirelik yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2005; 9(4); 69-73.
40. Öz F. Yaşamın son evresi: Yaşlılık, psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*. 2002; 10(2); 17-28.
41. Kastenbaum R. Death anxiety. Arizona State University, Tempe AZUSA. 2007.
42. Kübler-Ross E. Ölüm ve Ölmek Üzerine. (E. Uşşaklı, Çev., N. B. Ak, Ed.) 1. Baskı, Ankara, APRIL Yayıncılık. 2010.
43. Tang CSK, Wu AM, et al. Psychosocial correlates of death anxiety among Chinese college students. *Death Studies*. 2002; 26(6); 491-499.
44. Karaca F, Yıldız M. Thorson-Powell ölüm kaygısı ölçeğinin Türkçe çevirisinin normal popülasyonda geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Tabula Rasa*. 2001; 1(1); 43-55.
45. Tanhan F. Ölüm kaygısıyla baş etme eğitiminin ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma düzeyine etkisi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007.
46. Yalom ID. Varoluşçu Psikoterapi. İstanbul: Kabalıcı Yayınları. 2000.
47. Cüceloğlu D. İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2015.
48. Yalom ID. Güneşe bakmak ölümle yüzleşmek. (Çeviri: Z. İyidoğan Babayiğit). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi. 2008.
49. Kneisl CR, Trigoboff E. Contemporary Psychiatric Mental Health Nursing. 3rd ed. New Jersey: Pearson Education. 2012; 234-59.
50. Harvath TA, McKenzie GL. Depression in older adults. In: Boltz M, Capezuti E, Fulmer T, Zwic-

- ker D, O'Meara A, eds. *Evidence-Based Geriatric Nursing Protocols for Best Practice*. 4th ed. New York: Springer Publishing Company. 2012; 135-62.
51. Kennedy-Malone L, Fletcher K, Martin-Plank L. *Advanced Practice Nursing in the Care of Older Adults*. 1st ed. Philadelphia: F.A. Davis Company. 2014: 545-600.
 52. Lyness JM, Kim J, Tang W, Tu X et al. The clinical significance of subsyndromal depression in older primary care patients. *American Journal of Geriatric Psychiatry*. 2007;15(3): 214-23.
 53. Erden Aki Ö. Yaşlıda Psikiyatrik Sorunlar. *Birinci Basamak İçin Temel Geriatri*, Ankara. 2012: 16.
 4. Eliopoulos C. *Fast Facts for the Gerontology Nurse*. 1st ed. New York: Springer Publishing Company. 2014; 155-78.
 55. Hoogerduijn JG, Schuurmans MJ, Duijnste MS et al. A Systematic Review of Predictors and Screening Instruments to Identify Older Hospitalized Patients at Risk for Functional Decline. *Journal of Clinical Nursing*. 2007; 16(1): 46-57.
 56. Blazer DG, Hybels CF, Hays JC. Demography and epidemiology of psychiatric disorders in late life. In *The American Psychiatric Publishing Textbook of Geriatric Psychiatry*, 3rd ed. (Eds. DG Blazer DC Steffens, EW Busse), Washington DC, American Psychiatric Press. 2004: 27-29.
 57. Özgüven HD. İntihar davranışının epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Özel Dergisi*. 2008;1(3):1-7.
 58. Türkiye İstatistik Kurumu. Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri.2019 Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710>, Erişim tarihi: 11.10.2022.
 59. Charney DS, Reynolds CF, Lewis L, et al. Depression and bipolar support alliance consensus statement on the unmet needs in diagnosis and treatment of mood disorders in late life. *Arch Gen Psychiatr*. 2003; 60: 664-72.
 60. Conwell Y, Raby WN, Caine ED. Suicide and aging II: the psychobiological interface. *Int Psychogeriatr*. 1995; 7: 165-181.
 61. Hiçdurmaz D. Yaşlılık Depresyonu ve Hemşirelik Bakımı. *Türkiye Klinikleri J Psychiatr Nurs-Special Topics*. 2016; 2(1): 32-39.
 62. Schladitz K, Löbner M, Stein J, et al. Grief and loss in old age: Exploration of the association between grief and depression. *Journal of Affective Disorders*. 2021: 283; 285-292.
 63. Shear MK. Grief and mourning gone awry: pathway and course of complicated grief. *Dialogues Clin Neurosci*. 2012;14(2):119-128.
 64. Newson RS, Boelen PA, Hek K, et al. The prevalence and characteristics of complicated grief in older adults, *J Affect Disord*. 2011; 32(1-2): 231-238.
 65. Crome I, Crome P, Rao RT. Addiction and ageing-awareness, assessment and action. *Age and Ageing*. 2011; 40(6): 657-8).
 66. Colliver JD, Compton WM, Gfroerer JC, et al. Projecting drug use among aging baby boomers in 2020. *Annals of Epidemiology*. 2006; 16 (4): 257-265).
 67. Wu LT, Blazer DG. Illicit and nonmedical drug use among older adults: A review. *Journal of Aging and Health*. 2011; 23(3): 481-504. doi:10.1177/0898264310386224).
 68. Dijkstra MTM, Van Dierendonck D, Evers A. Responding to conflict at work and individual well-being: The mediating mole of flight behavior and feelings of helplessness. *The European Journal of Work and Organizational Psychology*. 2005: 14;119-135.
 69. Gurvit H, Emre M, Tinaz S. et al. The prevalence of dementia in an urban Turkish population. *American journal of Alzheimer's disease and other dementias*. 2008; 23(1): 67-76.
 70. Kutlu L, Şişman FN. Dünyada ve Türkiye'de Yaşlıların Ruhsal Durumu, Hizmet Sunumu ve Hemşireliğin Yeri. *Türkiye Klinikleri J Psychiatr Nurs-Special Topics*. 2016; 2(1): 1-9.
 71. Feri CB, Prince M, Brayna C, et al. Global prevalence of dementia: a Delphi consensus study. *Lancet*. 2005; 366: 2112-2117.
 72. Corada MM, Brookmayer R, Paganini-Hill A et al. Dementia incidence continues to increase with age in the oldest old: the 90+ study. *Ann Neurol*. 2010; 67: 114-121.
 73. *Alzheimer's Disease International (ADI)*. From plan to impact Progress towards targets of the

- “Global action plan on dementia.” London. 2018.
74. Michael E, Gordon M. The Encyclopedia of Health&Aging the Complete Guide to Well-Being in Your Later Years. Toronto: Key Porter Books Limited. 2001.
75. Akyar, İ. Demanslı Hasta Bakımı ve Bakım Modelleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*. 2011; 18(2): 79-88.
76. Hanağası H. Demans kavramı ve hastaya yaklaşım. *Klinik Gelişim*. 2010; 10(1): 44-47.
77. Erkol G. Kognitif bozukluklar ve demans. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Nörolog Olmayanlar İçin Nöroloji Sempozyum Dizisi.2005; 42: 237-248.
78. World Health Organization (WHO). Consultation on the development of the global dementia observatory. Geneva. 2017.
79. Küçük L, Kaya H. Koroner Yoğun Bakım Sürecinde Yaşanan Psikiyatrik Bir Durum: Deliryum Ne Kadar Tanıyoruz? *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*. 2011; 4(1): 162-6.
80. Asi Karadaş S, Okanlı A. Deliryum ve Hemşirelik Bakımı. *Türkiye Klinikleri J Psikiyatr Nurs-Special Topics*. 2016; 2(1): 21-26.
81. Akıncı SB, Şahin A. Yoğun Bakımda Deliryum. *Yoğun Bakım Dergisi*. 2005; 5(1): 26-35.
82. Ökdem FŞ. Deliryum. *Kriz Dergisi*, 2005; 13(1): 33-45.
83. Kaya E, Sönmez S, barlas F. Deliryum. *Okmeydanı Tıp Dergisi* 29(Ek sayı 2). 2013; 70-74, 2013.
84. Özdemir L.Yoğun Bakım Hastasında Deliryumun Yönetimi ve Hemşirenin Sorumlulukları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 2014; 90-98.
85. Morandi A, Jackson JC. Delirium in the intensive care unit: A review. *Neurol Clin*. 2011; 29: 749-763.
86. American Psychiatric Association.Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). Çeviri: Köroğlu E. Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, 5. Baskı. Ankara, Hekimler Yayın Birliği. 2014: 63-89.
87. Özkorumak E , Aykut DS , Tiryaki A.Orta-ileri ve Genç Yaş Mani Hastalarının Karşılaştırılması . *Journal of Mood Disorders*. 2014; 4(2): 47-52.
88. Valiengo Lda C, Stella F, Forlenza OV. Mood disorders in the elderly: prevalence, functional impact, and management challenges. *Neuropsychiatr Dis Treat*. 2016; 24(12): 2105-14.
89. Sajatovic M, Strejilevich SA, Gildengers AG. A report on older-age bipolar disorder from the International Society for Bipolar Disorders Task Force. *Bipolar Disord*. 2015; 17(7): 689-704.
90. WHO. Elder abuse, 2015. Erişim adresi: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs357/en> Erişim Tarihi: 11.11.2021.
91. Pavlik VN, Hyman DJ, Festa NA, et al. Quantifying the problem of abuse and neglect in adults-a analysis of statewide database. *Journal of American Geriatrics Society*.2001: 49(1); 45-48.
92. Lök N. Türkiye’de yaşlı istismarı ve ihmali: sistematik derleme. *Current Approaches in Psychiatry*. 2015;7(2):149-56.
93. Kıssal A, Beşer A. Yaşlı İstismar ve İhmalinin Değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2009; 8(4): 357-364.
94. Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. Risk and protective factors. National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention. 2020. Erişim adresi: <https://www.cdc.gov/violenceprevention/elderabuse/riskprotectivefactors.html>. Erişim tarihi: 26.09.2021.
95. Hoover RM, Polson M. Detecting elder abuse and neglect: assessment and intervention. *American Family Physician*. 2014: 89(6); 453-460.
96. Wang, X. M., Brisbin, S.Elder abuse: an approach to identification, assessment and intervention. *Canadian Medical Association Journal*. 2015; 187(8): 575-581.
97. World Health Organization [WHO]. World report on violence and health, abuse of the elderly. Geneva. 2002: 123-143.
98. World Health Organization [WHO]. Aging and life course: Elder abuse.2014. Erişim adresi: http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/en/, e.t: Erişim tarihi:08.11.2021.

99. Acierno R, Hernandez MA, Amstadter AB, et al. Prevalence and correlates of emotional, physical, sexual, and financial abuse and potential neglect in the United States: the National Elder Mistreatment Study. *American Journal of Public Health*. 2010; 100: 292-7.
100. Fadiloğlu Ç, Şenuzun Aykar F. Yaşlıda istismar ve ihmale yaklaşım. *Ege Tıp Dergisi*. 2012; 51: 69-77.
101. Toseland RW, McCallion P, Smith T, et al. Supporting Caregivers of Frail Older Adults in an HMO Setting. *American Journal of Orthopsychiatr*. 2004; 74(3): 349-364.
102. Kalınkara V, Kalaycı I. Yaşlıya Evde Bakım Hizmeti Veren Bireylerde Yaşam Doyumu, Bakım Yükü ve Tükenmişlik. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 2017; 10(2): 19-39.
103. Demir Çelebi Ç, Yukay Yüksel M. Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulamalarına Bir Bakış. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. 2014; 4 (2); 175-202.